

RAPPORT
Archeologisch bureauonderzoek
Doktersdreefje - Oostdam te Steenberg
AM12061

Opdrachtgever

Ordito Gilze
Postbus 94
5126 ZH Gilze

Projectnummer

Aeres Milieu projectnummer AM12061

Status rapport

Concept v1.2

Autorisatie

Opsteller rapport:	paraaf	datum
Ing. N.J.W. van der Feest MA		6 mei 2013
Autorisatie:	paraaf	datum
Drs. C.D.R. Cohen Stuart		6 mei 2013
Vrijgave:	paraaf	datum
Ing. T.K.P.G. Thijssen		6 mei 2013

Contactgegevens

Aeres Milieu B.V.
Postbus 1015
6040 KA ROERMOND
(t) 0475 – 320 000
(f) 0475 – 321 967
e-mail: info@aeres-milieu.nl
www.aeres-milieu.nl

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	3
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	5
1. INLEIDING	7
2. WERKWIJZE	9
2.1 Inleiding	9
3. BUREAUONDERZOEK	11
3.1 Landschappelijke situatie - geomorfologie	11
3.2 Landschappelijke situatie - bodem	11
3.3 Bewoningsgeschiedenis – historisch overzicht	12
3.4 Bewoningsgeschiedenis – archeologische waarden	16
3.5 Bewoningsgeschiedenis – historisch materiaal	20
4. VERWACHTINGSMODEL	23
7. AANBEVELINGEN	25
LITERATUURLIJST	27

Bijlagen:

1	Topografische overzichtskaart
2	Situatietekening onderzoekslocatie
3	Overzicht IKAW met aanwezige onderzoeken, monumenten en waarnemingen
4	Overzicht gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart
5	Overzicht geomorfologische kaart
6	Overzicht bodemkaart
7	Overzicht AHN

SAMENVATTING

In april 2012 is door Aeres Milieu in samenwerking met het archeologisch en cultuurhistorisch adviesbureau Transect een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de locatie Doktersdreefje – Oostdam te Steenbergen. Dit bureauonderzoek heeft geresulteerd in een specifiek verwachtingsmodel voor deze locatie. Aan de hand van deze gegevens kunnen vervolgens adviezen over de aanwezige archeologische resten en/of vervolgtraject worden opgesteld.

Uit het bureauonderzoek blijkt dat er voor de periode van de late prehistorie een lage verwachting geldt als gevolg van de geografische ligging. Deze verwachting vloeit voort uit de landschappelijke ligging van het plangebied. Onder andere ligging in de invloedssfeer van de rivieren, de vele ingrepen in de bodem ter plaatse en het ontbreken van indicatoren uit deze periode spelen een grote rol. Het plangebied is vermoedelijk voor de periode Romeinse tijd – vroege middeleeuwen onaantrekkelijk door de geïsoleerde ligging en de natheid van het omliggende veengebied. Daarom geldt ook voor deze periode een lage verwachting. Met het toenemende belang van het veen en de gunstige ligging van Steenbergen neemt ook de kans op het aantreffen van resten uit deze periode toe. Derhalve geldt voor de periode van de late middeleeuwen – nieuwe tijd een hoge verwachting voor het aantreffen van archeologisch resten.

Uit het specifieke archeologische verwachtingsmodel blijkt dat er een hoge archeologische verwachting geldt voor de late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd. Als gevolg hiervan luidt het advies dat er ter plaatse van het plangebied, voorafgaand aan bodemingrepen een vervolgonderzoek wenselijk is.

Op verzoek van de opdrachtgever is gekeken naar de best toepasbare methode voor dit vervolgonderzoek. Hieruit is gebleken dat, gezien de antropogene aard van het plangebied, dit vervolgonderzoek het beste plaats kan vinden in de vorm van een proefsleuvenonderzoek.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectnummer : AM12061
OM-nummer : 51.535
Soort onderzoek : Bureauonderzoek
Adres onderzoekslocatie : Doktersdreefje - Oostdam
Toponiem : Steenbergen
Gemeente : Steenbergen
Provincie : Noord-Brabant
Kadastrale registratie : sectie W nr. 2384
Coördinaten : centrum 80.971; 400.467
NW: 80.938; 400.493
NO: 80.980; 400.504
ZW: 80.955; 400.433
ZO: 80.999; 400.443

Oppervlakte : circa 2300 m²
Huidig locatie gebruik : Woning met tuin en opstal
Aanleiding onderzoek : ruimtelijke onderbouwing
Opdrachtgever : Ordito Gilze
Bevoegde overheid : Gemeente Steenbergen, dhr. P. Kop
Deskundige namens bevoegde overheid: Monumentenhuis Brabant, mevr. drs. A.M. Visser
Opslag documentatie en materiaal : Zuidhoven 9m te Roermond tot deponering bij PDB te Den Bosch

Specifiek voor de locatie Doktersdreefje, zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Is er sprake van stratigrafische lagen die potentieel archeologische waarden kunnen bevatten?
- In hoeverre zijn deze lagen intact en hoe reflecteert dit de kwaliteit van de mogelijk aanwezige archeologische resten?
- Wat is de diepteligging van mogelijke archeologische resten en wat is de daadwerkelijke bedreiging van deze resten door de voorgenomen bodemingrepen?

Plangebied

Het plangebied is gelegen aan de noordzijde binnen de vestingwerken van Steenberg en wordt in het westen begrensd door de weg Doktersdreefje. De zuid begrenzing wordt gevormd door de Oostdam. Het noorden en oosten worden begrensd door de erfafscheidingen van de belendende percelen. Het perceel is momenteel in gebruik als woning met tuin en opstal (zie figuur 2). In de toekomstige situatie zullen delen van de bestaande woning herbouwd worden binnen de huidige contouren van de bebouwing zal de opstal verplaatst worden (1,5 meter in de richting van de Oostdam) en worden vier nieuwe woning gerealiseerd.

Figuur 2: plangebied gezien vanaf het Doktersdreefje (links) in zuidoostelijke richtingen vanaf de Oostdam in noordwestelijke richting (bron: google streetview 2010).

2. WERKWIJZE

2.1 Inleiding

Bij het uitvoeren van het bureauonderzoek is gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Deze bronnen geven inzicht in bekende, of te verwachten archeologische resten binnen het onderzoeksgebied. Daarnaast zijn deze bronnen van belang voor het opstellen van de landschapsgenese. Er wordt in het bureauonderzoek ook onderscheid gemaakt tussen het plangebied en het onderzoeksgebied. Het plangebied is waar de daadwerkelijke activiteiten plaats gaan vinden terwijl het onderzoeksgebied hier met een straal van 1000 meter omheen is gelegen.

Archeologische bronnen

- Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW)
- Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW)
- Archeologische Monumentenkaart (AMK)
- Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS II)
- Gemeentelijke archeologische beleidskaart gemeente Steenbergen
- Specifieke lokale informatie

Bodem- en geomorfologische kaarten

- Bodemkaart (Alterra, uit Archis2)
- Geomorfologische kaart (Alterra, uit Archis2)
- Cultuurhistorische landschapskaarten (Renes 1985)
- Actuele Hoogtekaart van Nederland (AHN)

Historische kaarten

- Historisch Minuutplan (1800-1832)
- Historische topografische en militaire kaarten (1830 tot 1978)
- Moderne topografische kaart (2005)

De bovenstaande bronnen worden aangevuld door mogelijke informatie afkomstig van lokale archeologische verenigingen en werkgroepen. De overige aanvullende informatie is terug te vinden in de literatuurlijst.

3. BUREAUONDERZOEK

3.1 *Landschappelijke situatie - geomorfologie*

Het plangebied is gelegen op de grens van het Zuid-Nederlandse zandgebied en het West-Nederlandse zeekleigebied. Ten zuiden van de stadskern wordt de ondergrond gevormd door de Formatie van Tegelen. Dit zijn afzettingen van het verwilderde riviersysteem van de Rijn uit het vroeg pleistoceen. Dit is een pakket van fijne zanden en kleien met ingesloten veenlagen en humeuze lagen. De bovenkant bestaat doorgaans uit een laag zware klei van één tot enkele meters dikte. Ten noorden, westen en oosten van de bebouwde kom van Steenberg wordt de ondergrond bepaald door afzettingen van de Westland Formatie. Op deze formatie begon in de loop van het Holoceen veen te groeien op de pleistocene ondergrond (Hollandveen).

De ontginningen van het veen in de middeleeuwen gingen gepaard met grootschalige ontwatering en bedijking, die door processen van krimp en oxidatie een aanzienlijke bodemdaling van de veengebieden ten opzichte van het zeewaterniveau veroorzaakten. In de late Middeleeuwen werd dit pakket afgedekt (en deels geërodeerd) door jonge zeekleiafzettingen (voormalige Duinkerke III transgressie). Door de bodemdaling die het gevolg was van de inklinking en het afgraven van het veen enerzijds, en een algemene stijging van de zeespiegel anderzijds, ontstonden inbraken van de zee die nieuwe getijdengeulen vormden.

Op de uitsnede uit het Actueel Hoogtebestand Nederland (bijlage 7) is duidelijk te zien dat Steenberg als een soort hoger liggend eiland ten noorden van de pleistocene zandgronden van Noord-Brabant is gelegen in de invloedssfeer van de noordelijk gelegen grote rivieren. Indien naar het plangebied wordt gekeken zijn er geen bijzondere reliëfverschillen met de omgeving met uitzondering van de verhoging in het terrein waarop de St. Gummaruskerk is gelegen, tevens de locatie van het voormalige het Groot Arsenaal (zie figuur 7). Deze ligt direct ten westen aan de overzijde van het Dokersdreefje.

Ten noorden van het plangebied is de watergang de Steenbergse haven gesitueerd, mogelijk heeft deze in het verleden verder naar het zuiden gelopen, in de directe omgeving van het plangebied. Deze watergang heeft nog steeds een verbinding met het Volkerak (Van der Straaten/ Von Meijenfelt, 1977).

Volgens de geomorfologische kaart van Nederland (bijlage 5) ligt het plangebied binnen de bebouwde kom van Steenberg waarvoor geen gegevens beschikbaar zijn. Indien naar de omliggende waarden wordt gekeken kan echter worden opgemaakt dat het plangebied waarschijnlijk ligt op een vlakte van getijdenafzettingen (legenda-eenheid 2M35). Deze vlakte gaat ergens onder de bebouwing van Steenberg over in een vlakte met terrasafzettingen (legenda-eenheid 3L12). Aan de noordzijde van Steenberg is een getij-oeverwal aanwezig met een noord-zuid oriëntering (legenda-eenheid 3K34). Vanwege de bebouwing is niet te herleiden hoe ver deze oeverwal door loopt, maar mogelijk ligt het plangebied op deze oeverwal, welke historisch gezien altijd voorkeursgronden zijn geweest voor bewoning. De oeverwal is duidelijk waarneembaar op de hoogtekaart. De oeverwal loopt door de Hendrikpolder in de richting van het fort Henricus.

3.2 *Landschappelijke situatie - bodem*

Op de drogere delen van het dekzandlandschap zijn veelal veldpodzolgronden ontstaan (bijlage 6, legenda-eenheid Hn23). Deze worden gekenmerkt door een uitspoelingslaag (AE-horizont) en een donkerbruine tot roodbruine inspoelingslaag (B-horizont). De B-horizont gaat veelal via een overgangslaag (de BC-horizont) over in het niet door bodemvorming beïnvloede zand (de C-horizont). Deze gronden kunnen in de loop der tijd onder menselijke invloed omgevormd worden tot hoge zwarte enkeerdgronden, deze komen volgens de bodemkaart ook in het plangebied voor. De hoge zwarte enkeerdgronden worden gekenmerkt door een donker, humusrijk oud bouwlanddek, ook wel plaggendek of esdek genoemd, van minimaal vijftig centimeter dik. Onder dit esdek zijn nog vaak resten van humuspodzolgronden aanwezig. Ten westen, bij de voormalige beeklopen, zijn zogenaamde Looppodzolgronden aanwezig (Legenda-eenheden cY23).

Dit bodemtype valt onder de Moderpodzolgronden, deze gronden zijn ontstaan bij het ploegen van bosgronden. Er is een ca. 30 centimeter dikke Ap-horizont ontstaan met een vrij heterogeen karakter, indien er nog bos aanwezig is kan de bodem wat heterogeen zijn. De ontginningsgronden van het type Looppodzol zijn gevormd door ophoging met materiaal uit potstallen. Onder dit ophogingsmateriaal komt een iets lichtere begraven A-horizont voor. Looppodzolgronden komen in Nederland alleen voor in de omgeving van Alphen en Gilze (Theunissen van Manen, 1985). Wel moet er rekening gehouden worden met de ligging binnen de bebouwde kom van Steenberg en in de omgeving van de historische haven. Het is derhalve ook zeer waarschijnlijk dat deze oorspronkelijke bodems niet meer aanwezig zijn binnen het plangebied.

3.3 *Bewoningsgeschiedenis – historisch overzicht*

In oorsprong dateert de nederzetting Steenberg uit de dertiende eeuw en is waarschijnlijk als havenplaats voor zout en turf in dienst geweest. Het zout en turf werden gewonnen in het ten zuiden van de nederzetting gelegen Oudland. De oudste betrouwbare vermelding van Steenberg stamt uit 1272 en komt voor in de "Oude Keur", een acte die werd uitgegeven door Arnoud van Leuven, heer van Breda. Het betreft dan nog een villa die behoorde tot het Land van Breda (Delahaye 1971). Echter is het aannemelijk dat er dan al enkele jaren sprake is van een nederzetting. Door de winst uit de moermering (of selnering) en de verkoop van turven maakte de nederzetting een snelle groei door. Ook de visserij en landbouw speelde een rol bij het opbloeien van de stad. Het belangrijkste voordeel dat Steenberg had op andere steden in de omgeving was de gunstige ligging, op een directe lijn tussen Holland en Vlaanderen. Het zout werd verhandeld tot in Gent, Brugge en Antwerpen. De zoutwinning van Steenberg won zelfs dermate aan belang dat Breda en Bergen Op Zoom in 1310 de exacte zoutmaat voor Steenberg bepaalden. De turfwinning zorgde voor een blijvend belang van Steenberg tot in de negentiende eeuw.

In 1319 verwierf Steenberg stadsrechten en kreeg het bestuur toestemming om de stad te ommuren. De omwalling werd waarschijnlijk pas tussen 1330 en 1340 gerealiseerd. Vermoedelijk ging het om een aarden wal met een gracht die de lager gelegen woonkern afsloot van het hoger gelegen gebied in het zuiden. Aan de west- en oostzijde eindigde de wal vermoedelijk in het toen nog ontoegankelijke veenlandschap. Langs die zijde was geen verdediging nodig. Aan de noordzijde van de stad was een haven aanwezig via welke Steenberg in verbinding stond met de rivier de Vliet. Aanvankelijk besloeg het grondgebied van Steenberg slechts een hogere landtong die vanaf Wouw en Halsteren naar het noorden liep. De kern ervan werd gevormd door het zogenaamde Oudland, dat net ten zuiden van de huidige bebouwde kom van Steenberg lag.

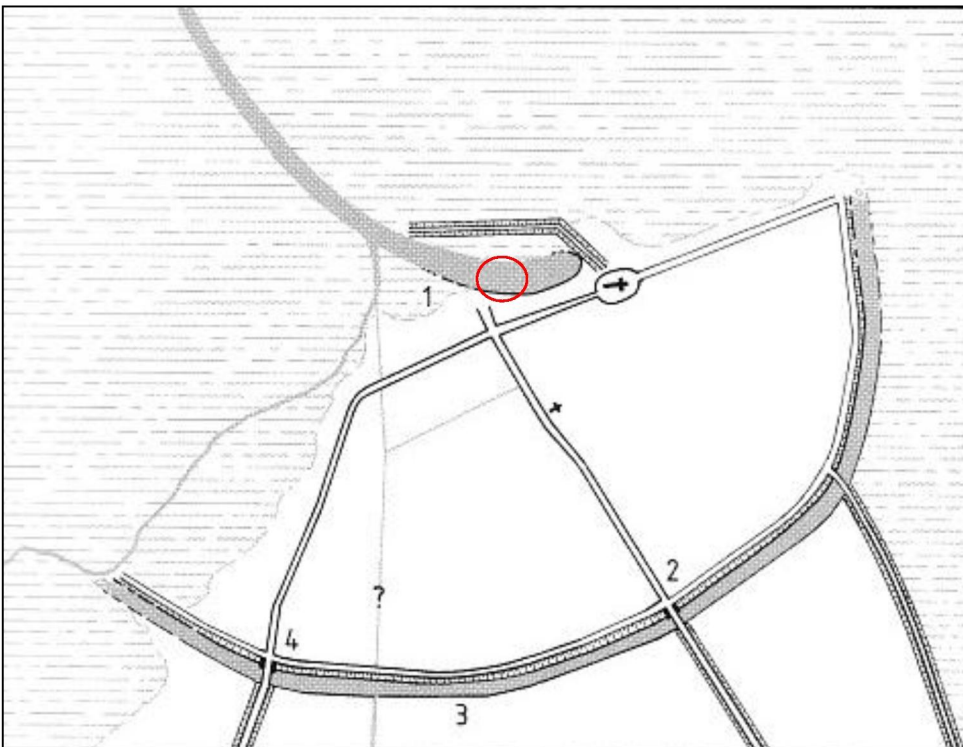
In de vijftiende eeuw raakte Steenberg economisch in verval, het voorheen zeer gewilde, maar door de complexe bewerking erg dure zeldzame zout werd verdrongen van de markt door het goedkopere baizout uit de mediterrane wereld. Het gevolg was dat de complete zouthandel in Nederland na 1450 instortte en diverse steden in Nederland in een economische crisis deden belanden. Daarnaast werd de stad geteisterd door overstromingen en branden. Ook het aantal bewoners nam als gevolg hiervan af. Omdat de verdediging van de circa twee kilometer lange wal onmogelijk was geworden door het teruglopende aantal inwoners, werd een kleinere ommuring met vijfhoekig grondplan rond de stad opgetrokken. Aan de noordzijde vormde de haven een natuurlijke barrière. De naar het noorden opgeschoven muur, behorend bij de nieuwe, kleinere, ommuring, werd wegens zijn waterkerende functie "Watermuur" genoemd. De in deze muur opgetrokken poort werd de "Waterpoort" genoemd (afgebroken in 1826). De nieuwe poort stond naast het in de tweede helft van de vijftiende eeuw gebouwde stadhuis. De achtergevel van dit gebouw maakte deel uit van de Watermuur. Door de vele dijken in de directe omgeving van de nieuwe muur verloor de muur veel van zijn defensieve waarde. Daarnaast raakten de muren in de tweede helft van de zestiende eeuw in vervallen toestand. Het gevolg hiervan is merkbaar in de daarop volgende periode. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) wisselde de stad enkele keren van bezetter.

Tijdens het Twaalfjarige Bestand (1609-1621) lieten de Staten-Generaal herstelwerken en uitbreidingen uitvoeren, maar in 1622 werd de stad opnieuw enkele maanden door de Spanjaarden bezet. In 1627 liet prins Maurits aan de havenmond van de stad het fort Sint-Henricus oprichten en in de periode 1627-1629 kreeg de stad zelf ook een nieuwe omwalling met aanvankelijk drie en later zes bastions. De noordelijke haven werd vervangen door een nieuwe, ten westen van de stad. Vanaf de zeventiende eeuw maakte Steenberg tevens deel uit van de West-Brabantse Waterlinie. De vestingwerken, functioneel van 1648 tot 1812, bestaan uit een regelmatig zeshoek van bastions met een gracht rondom (Krekelbergh 2004).

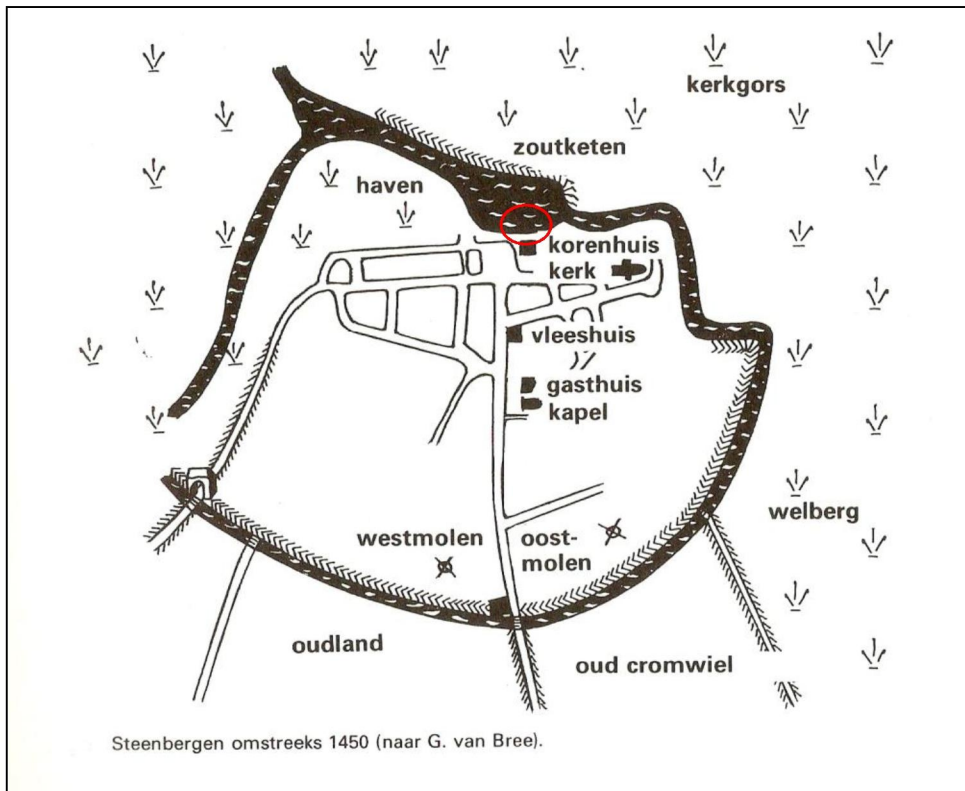
Het plangebied heeft dus tot de periode van 1627 – 1629 buiten de vestingwerken in het schootsveld gelegen. Door de beperkte nauwkeurigheid van de beschikbare kaarten valt alleen niet op te maken of het plangebied geheel in de voormalige haven heeft gelegen, of dat een deel van de kade binnen het plangebied valt.

Pas vanaf de periode na het uitbreiden van de vestingwerken wordt de locatie verder ontwikkeld. In 1830 is dan ook eenduidig aan te tonen dat er bebouwing aanwezig is (figuur 7).

De gestage ontwikkeling en uitbreiding van Steenbergen wordt pas in de Tweede Wereldoorlog een halt toegeroepen. In de periode 1940-1945 lopen van de 2.290 woningen in Steenbergen 300 woningen onherstelbare schade op (Van Blankenstein 2006). Het nabij gelegen Welberg was een zwaar verdedigde locatie die moest dienen voor een veilige terugtocht van de Duitse troepen. Toen de Duitse eenheden uit Welberg werden verdreven door de Canadese troepen, zochten deze een korte tijd hun toevlucht in Steenbergen (Zuehlke 2007). Gedurende de oorlog zijn vier vliegtuigen neergestort in de omgeving van Steenbergen, wat lag in de vliegroutes. Het is echter niet te achterhalen of deze ook op de binnenstad zijn neergekomen (Auwerda, F./ P. Grimm 2008; Zwanenburg 1990).

Figuur 3: Schets van Steenbergen circa 1375, 1 Haven, 2 Wouwse poort, 3 wal met gracht, 4 Bergse poort (bron: Stichting Menno van Coehoorn 2006).

Figuur 4: Schets van Steenbergen circa 1450 (bron: C. Duijvenstijn van Stichting Stadsarcheologie Steenbergen).

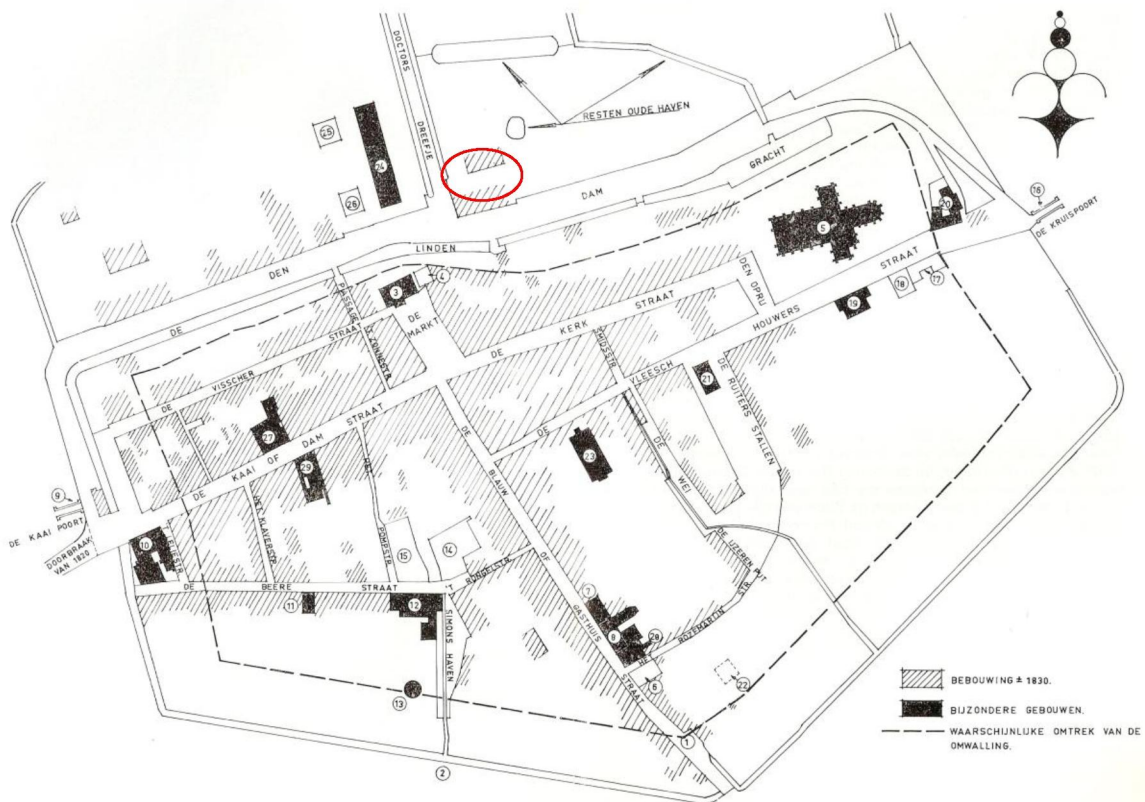

Figuur 5: Schets van Steenbergen circa 1560, 1 Haven, 2 Oude Waterpoort, 3 stadsmuur met gracht, 4 Nieuwe Wouwse poort, 5 Oude Wouwse poort (bron: Stichting Menno van Coehoorn 2006).

Figuur 6: Schets van Steenberg circa 1642 (bron: Stichting Menno van Coehoorn 2006)

Figuur 7: Schets van Steenberg circa 1830 (bron: C. Duijvenstijn van Stichting Stadsarcheologie Steenberg)

3.4 Bewoningsgeschiedenis – archeologische waarden

Volgens de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (bijlage 3) ligt het plangebied in een zone waar geen waarde gegeven is voor de kans is op het aantreffen van archeologische waarden. Dit betekent niet dat er geen archeologische waarden aanwezig zijn, maar dat er te weinig gegevens bekend zijn om een dergelijke waarde te bepalen, dit hangt meestal samen met de ligging binnen de bebouwde kom. Op de gemeentelijke cultuurhistoriekaart is het plangebied gelegen in het historische schootsveld en is er sprake van een bebouwingsconcentratie in 1830 (bijlage 4).

Binnen het onderzoeksgebied is een monument aanwezig (AMK-nr. 16.814, tabel 3), direct ten zuiden en westen van het plangebied. Het betreft de middeleeuwse kern van Steenberg. In de omgeving van het plangebied zijn ook 26 waarnemingen (tabel 1) gedaan en 20 onderzoeken uitgevoerd (tabel 2). Het merendeel van de vondsten bevinden zich in de directe omgeving (minder dan 500 meter) van het plangebied. Het betreft in de meeste gevallen materiaal uit de late middeleeuwen B – nieuwe tijd C. Uitzonderingen hierop zijn twee waarnemingen met fragmenten keramiek uit de Romeinse tijd (waarnemingen 50.909 en 426.653) het valt in deze gevallen niet uit te sluiten dat, gezien de mobiele aard van de resten, deze van elders zijn aangevoerd. De vondsten zijn eenduidig voor resten uit een laat middeleeuwse bewoningskern. Opvallend is dat er diverse keren houten resten zijn aangetroffen waardoor aangenomen kan worden dat de bodemmatrix in hoge mate geschikt is voor de conservering van organische resten.

Ook de uitgevoerde onderzoeken in de omgeving van het plangebied geven het beeld van een oude bewoningskern weer. Het deel van de onderzoeken waar relevante resten zijn aangetroffen hebben indicatoren uit de periode late middel eeuwen – nieuwe tijd (met uitzondering van onderzoek 4068). Daar waar geen vervolg noodzakelijk wordt geacht is er over het algemeen sprake van verstoringen in de bodem.

Waarnemingen			
Nummer	Afstand tot het plangebied (m)	Periode	Omschrijving complex
14.417	210	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd	Keramiek, zoutwinning, zel-as
14.418	95	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd	Keramiek, zoutwinning
29.742	270	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd	Keramiek gedraaid, grondsporen
30.469	270	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd	Keramiek gedraaid, muurresten, graf
32.278	155	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd B	Muurresten, spaarboog
33.129	155	Late middeleeuwen B	Keramiek gedraaid
45.716	415	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd A	Keramiek, bouwmetaal, gracht en wal, muurresten, zel-as
46.244	505	Late middeleeuwen A - B	Keramiek, dierlijk bot, nagels, zel-as
46.247	90	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd B	Keramiek gedraaid, beerput, muurrest
46.249	110	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd	Waterputten, beerput, kelders, muurresten
46.468	420	Late middeleeuwen – nieuwe tijd	Waterput, proto-steengoed
46.474	195	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd	Waterput, baksteen, muurhaak, houten kruk
46.475	120	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd	Keramiek gedraaid, beerput, kam
46.820	160	Late middeleeuwen B	Keramiek, vloer, muurresten, houten balken, planken
47.207	170	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd	Keramiek gedraaid, glas, munten, pijpafdewerk, bot – speelgoed, hout – kruiwagendeel, vuurkets, bot menselijk
50.909	160	Vroeg Romeinse tijd A – nieuwe tijd	Keramiek gedraaid, dierlijk bot
410.325	530	Late middeleeuwen B	Keramiek gedraaid
413.544	645	Nieuwe tijd A – B	Schans, gracht, waterput, paalkuil
413.546	655	Nieuwe tijd	Keramiek gedraaid, dierlijk bot
417.036	165	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd A	Keramiek gedraaid
417.098	160	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd	Keramiek gedraaid, bouwmetaal, pijpafdewerk
421.187	670	Late middeleeuwen A – nieuwe tijd	Keramiek
426.653	785	Vroeg Romeinse tijd – nieuwe tijd	Keramiek gedraaid en handgevoemd
429.088	640	Nieuwe tijd B	Graven, pijpafdewerk, knopen, gespen, musketkogels, muurresten, zel-resten
429.910	530	Nieuwe tijd	Gracht, keramiek gedraaid, pijpafdewerk
431.389	190	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd	Keramiek gedraaid, glas, dierlijk bot, zaden, plank

Tabel 1: Waarnemingen uit Archis2

Onderzoeken			
Nummer	Afstand tot het plangebied (m)	Periode	Omschrijving
4.062	100	Geen relevante resten	Bilan 2004, booronderzoek, vervolg dmv opgraving (muurresten)
4.068	170	Romeinse tijd - middeleeuwen	Bilan 2004, booronderzoek, vervolg dmv opgraving
27.976	160	Middeleeuwen – nieuwe tijd	Bilan 2006, opgraving, toepassing schroefpalen voor ten dele behoud in-situ
26.990	770	Onduidelijk	Bilan 2006, booronderzoek, aanvullende megaboringen zetten als vervolg
26.982	165	Onduidelijk	Bilan 2009, booronderzoek, vervolg dmv begeleiding
21.487	720	Geen relevante resten	Bilan 2008, booronderzoek, geen vervolg
24.536	999	Geen relevante resten	ARC 2009, booronderzoek, vervolg dmv proefsleuven
29.602	575	N.v.t.	Bilan 2010, bureauonderzoek, vervolg dmv boringen.
22.368	660	Esdek	RAAP 2008, booronderzoek, vervolg dmv proefsleuven
25.285	545	Late middeleeuwen	SOB 2009, booronderzoek, vervolg dmv proefsleuven
23.344	660	Late middeleeuwen – nieuwe tijd	BAAC 2008, proefsleuven, mogelijke toevoeging tot monument
26.721	580	Late middeleeuwen – nieuwe tijd	Synthegra 2009, booronderzoek, vervolg dmv proefsleuven
39.496	530	Nieuwe tijd	SOB 2011, proefsleuven, geen vervolg
27.837	650	N.v.t.	Synthegra 2009, bureauonderzoek, vervolg mv boringen
28.785	675	Geen relevante resten	Synthegra 2009, booronderzoek, geen vervolg
38.570	190	N.v.t.	SOB 2011, bureaustudie, onduidelijk, maar vervolgonderzoek
32.728	770	N.v.t.	BAAC 2010, bureauonderzoek, vervolg dmv boringen
34.745	660	Nieuwe tijd	Becker & Van de Graaf 2011, begeleiding, vervolg dmv begeleiding
39.838	185	Onduidelijk	SOB 2011, booronderzoek, onduidelijk wat voor vervolg
38.568	200	Onduidelijk	SOB 2011, begeleiding, behoud in situ

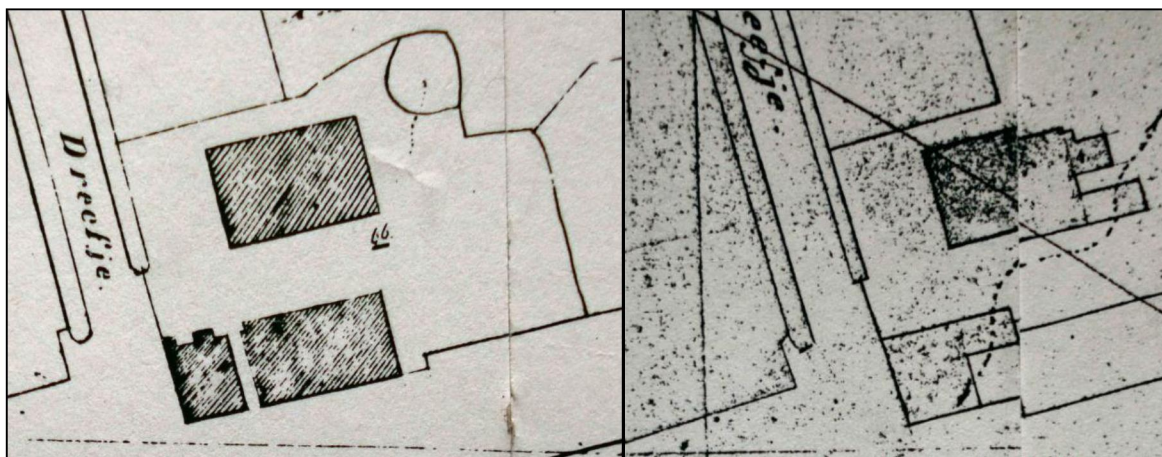
Tabel 2: Onderzoeken uit Archis2

Monumenten			
Nummer	Afstand tot het plangebied (m)	Periode	Omschrijving
16.814	20	Late middeleeuwen – nieuwe tijd	Historische kern van Steenberg

Tabel 3: Monumenten uit Archis2

In het kader van dit onderzoek is ook contact opgenomen met de heren C. Duijvenstijn en C. Terheyden van de Stichting Stadsarcheologie Steenberg.

Uit dit contact blijkt dat het plangebied, de woning welke er op gesitueerd is, bekend staat als het Vermeulenhuis (stadsboerderij). De woning bestaat in diverse vormen al langere tijd (zie figuur 8).

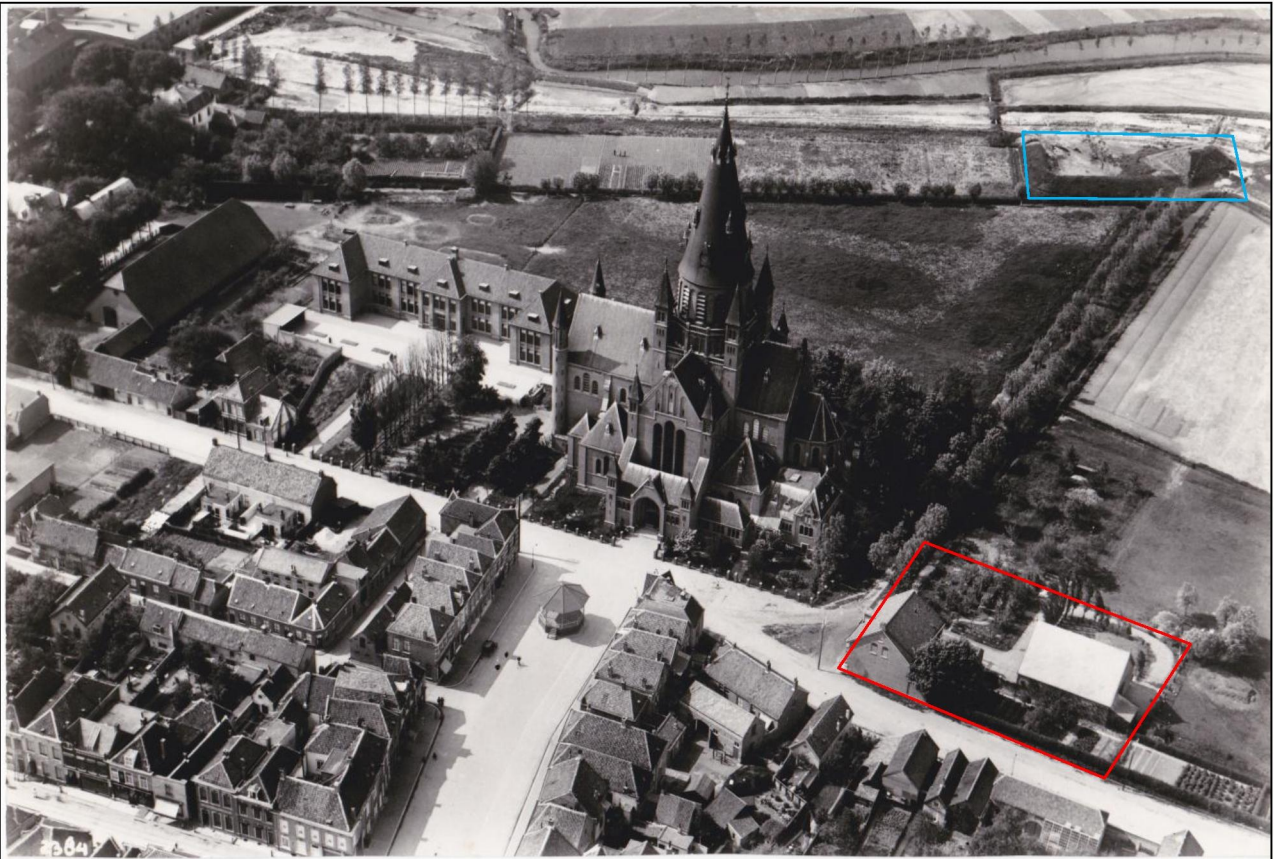
Figuur 8: kadastrale kaarten uit 1832 en 1897 met daarop het Vermeulenhuis (bron: C. Duijvenstijn)

De bebouwing in de zuidwestelijke hoek van het plangebied, het eigenlijke huis, lijkt plaatsvast te zijn terwijl de bijgebouwen door de tijd zich verplaatsen over het terrein. Opvallend is de omvangrijke stal ten noorden van het Vermeulenhuis in 1880 (zie figuur 9). Dit is vermoedelijk het bijgebouw dat aangegeven is op de kadastrale kaarten en later is vervangen door het modernere exemplaar welk tegenwoordig ten noordoosten van het Vermeulenhuis is gesitueerd.

Op de luchtfoto van 1924 is de huidige schuur reeds zichtbaar waardoor een bouwdatum tussen 1880 en 1924 gegeven kan worden.

Figuur 9: het Vermeulenhuis in (vermoedelijk) 1880 en tegenwoordig (bron: foto 1880, C. Duijvenstijn, recente foto, M. Konst)

Figuur 10: Luchtfoto van de Markt te Steenbergen 1924 met in rood het plangebied en in blauw het schietterrein van de burgerwacht, de schietberg (bron: KLM Aerocarto B.V., foto 2384).

3.5 Bewoningsgeschiedenis – historisch materiaal

Zoals in figuur 10 te zien is, is er vanaf de periode 1811-1832 continu bebouwing geweest op het plangebied. Er wordt geen indicatie gegeven van het type bebouwing of de betreffende functie echter lijkt het meest noordelijke pand tussen 1901 en 1950 te zijn afgebroken.

Op de historische relictkaart en de kaart van historische landschappen (Renes 1985), wordt geen aanvullende informatie verstrekt vanwege de ligging binnen de bebouwde kom van Steenberg.

Figuur 10: Historisch kaartmateriaal uit respectievelijk 1811-1832, 1870, 1901 en 1950, met in de rode cirkel het plangebied.

4. VERWACHTINGSMODEL

Het plangebied is gelegen aan de noordzijde van Steenberg, binnen de 17^e eeuwse vestingwerken.

Op basis van de bekende gegevens omtrent archeologische waarden in het gebied en geografische ligging moet worden geconcludeerd dat voor het plangebied een lage archeologische verwachting geldt voor archeologische resten uit de gehele prehistorie. Deze verwachting vloeit voort uit de landschappelijke ligging van het plangebied en de latere historie. Onder andere ligging in de invloedssfeer van de rivieren, de vele ingrepen in de bodem ter plaatse en het ontbreken van indicatoren uit deze periode spelen een grote rol. Het plangebied is vermoedelijk voor de periode Romeinse tijd – vroege middeleeuwen onaantrekkelijk door de geïsoleerde ligging en de natheid van het omliggende veengebied. Daarom geldt ook voor deze periode een lage verwachting. Met de toenemende belang van het veen en de gunstige ligging van Steenberg neemt ook de kans op het aantreffen van resten uit deze periode toe. Derhalve geldt voor de periode van de late middeleeuwen – nieuwe tijd een hoge verwachting voor het aantreffen van archeologisch resten. Gezien de ligging van het plangebied in de aan- en afvliegroutes is het eveneens mogelijk resten uit de Tweede Wereldoorlog aan te treffen.

In het plangebied kunnen resten aangetroffen worden die met name samenhangen met de vroeger aanwezige haven. Het is onduidelijk of het plangebied als geheel in de haven lag of dat een deel op de kade lag. In het laatste geval moet rekening gehouden worden met waterkerende- en verstevigende constructies in hout en/ of andere materialen. Uit eerdere onderzoeken en waarnemingen is gebleken dat de bodemmatrix gunstig is voor de conservatie van organische materialen waardoor deze binnen het plangebied verwacht kunnen worden. De haven kan verder sporen en resten herbergen van alle activiteiten die plaatsvonden op en in het water. Hierbij kan gedacht worden aan aanlegsteigers, scheepsreparatie, visvangst etc. De invulling van de haven kan inzicht geven in de exacte datering van de demping, maar ook in de maatschappij in deze periode. De vulling zal waarschijnlijk grotendeels hebben plaatsgevonden met alles wat voor handen was, dus ook het stadsafval.

Door de ligging geheel of deels in de haven zullen de verstoringen van de waterbodem beperkt blijven tot de baggerwerkzaamheden destijds. De overige verstoringen zullen met name hebben plaatsgevonden in de vulling van de voormalige haven. Indien er binnen het plangebied ook sprake is van een kade, dan zal deze in meer of mindere mate zijn aangetast door de aanbouw van de huidige opstallen.

5. AANBEVELINGEN

Uit het specifieke archeologische verwachtingsmodel blijkt dat er een hoge archeologische verwachting geldt voor de late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd. Als gevolg hiervan luidt het advies dat er ter plaatse van het plangebied, voorafgaand aan bodemingrepen een vervolgonderzoek wenselijk is.

Specifiek voor dit bureauonderzoek is ook gekeken naar de best toepasbare methode. Gezien de aard van de potentiële resten (haven en kade) en de beperkte omvang is het wenselijk om de fase borend onderzoek over te slaan en direct door te starten met een proefsleuvenonderzoek. Aan de grondslag van dit advies ligt de aard van het borende onderzoek, een steekproef. Door middel van boringen is voorgesteld dat mogelijk delen konden worden uitgesloten van het daarop volgende proefsleuven onderzoek op basis van de verstoring binnen het plangebied. Echter, aangezien hier sprake is van een opgevlude haven zal het gehele plangebied als verstoord voorkomen. Dit als gevolg van de heterogene aard van een dergelijke opvulling en de afwezigheid van een natuurlijk bodemprofiel. Deze constatering is in het geval van het Doktersdreefje geen aanleiding om delen vrij te geven, hierdoor is de fase borend onderzoek kosten en tijdsinspanning zonder toegevoegde waarde.

LITERATUURLIJST

Auwerda, F./P. Grimm, 2008: *Verliesregister 1939-1945, Alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Den Haag.

Blankenstein, van, E., 2006: *Defensie- en oorlogsschade in kaart gebracht (1939 – 1945)*, Zeist.

Cate, ten, J. A. M./ A. F. van Holst/ H. Kleijer/ J. Stolp, 1995: *Handleiding bodemgeografisch onderzoek, richtlijnen en voorschriften. Deel A: Bodem*, Wageningen, DLO-Staring Centrum. Technisch Document 19A.

Croonen adviseurs, 2011: *Toelichting Gemeentelijke Cultuurhistoriekaart Gemeenten Halderberge, Moerdijk, Steenbergen en Woensdrecht*, Rosmalen.

Delahaye, A., 1971: *Steenbergen in de Middeleeuwen: heerlijkheid en stad*, Volume 15 van Publikaties van het Archivariaat "Nassau-Brabant".

Es, Van W.A./H. Sarfatij/ P.J. Woltering (red.), 1988: *Archeologie in Nederland, De rijkdom van het bodemarchief*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Amersfoort.

Krekelbergh, N., 2004: *Steenbergen, Grote Kerkstraat 27-29 & Kleine Kerkstraat 9, Archeologisch vooronderzoek*, Bilanrapport 2004/83, Tilburg

Schipper, de, P., 2005: *'Bij de bevrijding begon de oorlog'*, Raamsdonksveer.

Stichting Menno van Coehoorn, 2006: *Atlas van Historische vestingwerken in Nederland, IV Zuid-Holland*, herziene uitgave, Utrecht.

Straaten, van der, J./ P.C. von Meijenfeldt, 1977: *Beken in Brabant, hoe houden wij dit bezit*, 2de druk, Tilburg.

Theunissen van Manen, T.C., 1985: *Bodemkaart van Nederland 1:50.000, Toelichting bij de kaartbladen 50 Oost Tilburg en 51 West Eindhoven*, Wageningen.

Zonneveld, J.I.S., 1981: *Vormen in het landschap, Hoofdlijnen van de geomorfologie*, Utrecht.

Zuehlke, M., 2007: *Terrible Victory: First Canadian Army and the Scheldt Estuary Campaign: September 13 - November 6, 1944*, Vancouver.

Zwanenburg, G.J., 1990: *En nooit was het stil... Kroniek van een luchtoorlog, deel 2: Luchtaanvallen op doelen in en om Nederland*, Almere.

Digitale bronnen:

Archis2
www.ahn.nl
www.bhic.nl
www.steenbergen.nl
www.watwaswaar.nl
www.wateratlas.nl
<https://sites.google.com/site/archstnb/>

Archeologische kaarten en databestanden:

Archeologische Monumenten Kaart (AMK), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2007.

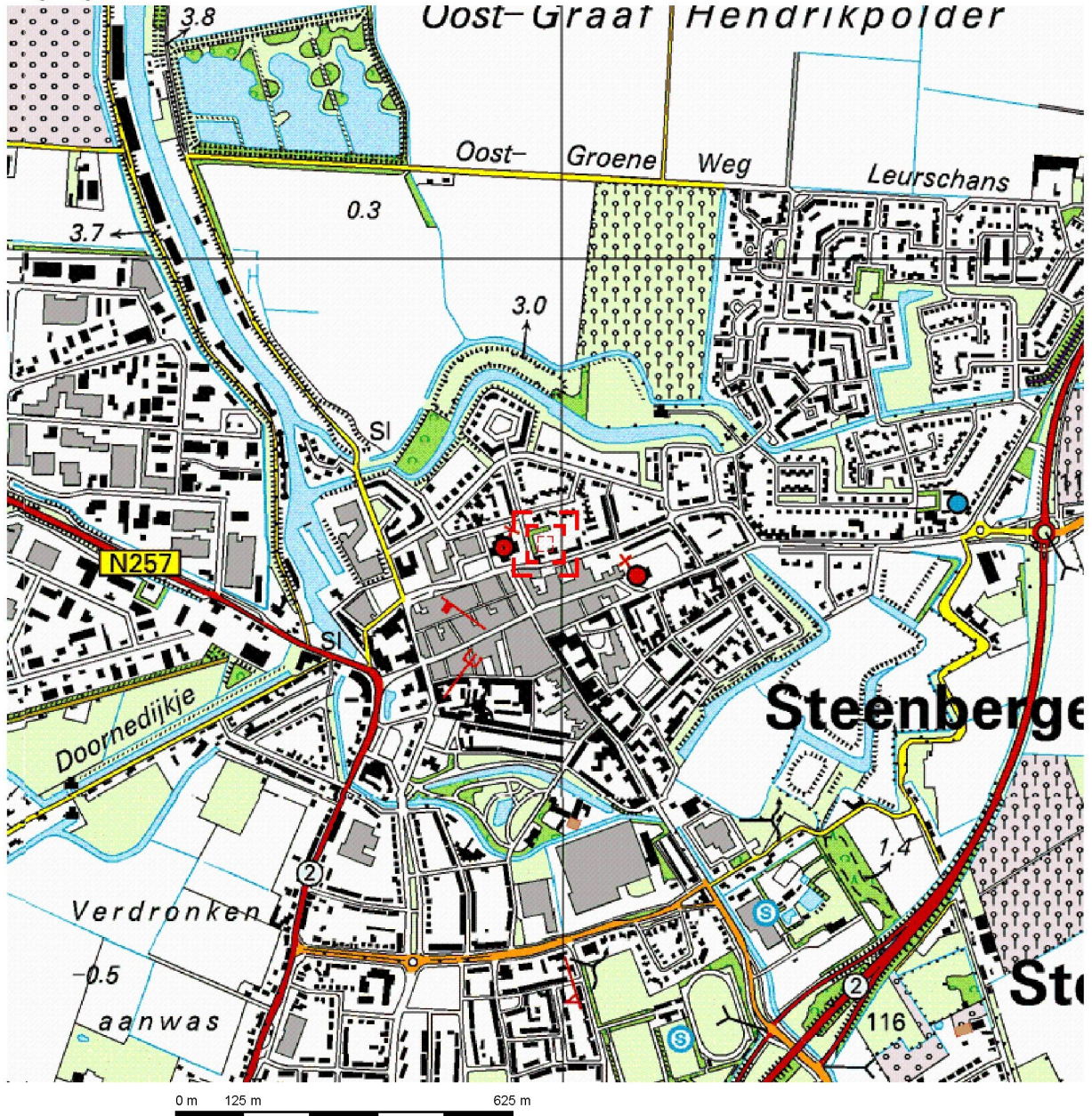
Archeologisch Informatie Systeem II (Archis2), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2007.

Geomorfologische kaart en bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Stichting voor Bodemkartering (Stiboka), Wageningen, 1983.

Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden, 2e generatie, IKAW, Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), Amersfoort, 2000.

BIJLAGE 1

Topografische overzichtskaart

Deze kaart is noordgericht.

Schaal 1: 12500

Hier bevindt zich Kadastraal object STEENBERGEN W 2384
Doktersdreefje 2, 4651 AX STEENBERGEN NB

© De auteursrechten en databankenrechten zijn voorbehouden aan de Topografische Dienst Kadaster.

<p>bebouwd gebied</p> <p>a huizenblok, groot gebouw b huizen c hoogbouw d kas</p> <p>wegen</p> <p>autosnelweg hoofdweg met gescheiden rijbanen hoofdweg regionale weg met gescheiden rijbanen regionale weg lokale weg met gescheiden rijbanen lokale weg weg met losse of slechte verharding onverharde weg straat/overige weg wandelgebied fietspad pad, voetpad weg in aanleg weg in ontwerp</p> <p>viaduct tunnel vaste brug bewegbare brug brug op pijlers</p>	<p>spoorwegen</p> <p>spoorweg: enkelspoor spoorweg: dubbelspoor spoorweg: driesporig spoorweg: viersporig a station b leadvon tram a metro bovengronds b metrostation</p> <p>hydrografie</p> <p>waterloop: smaller dan 3 m waterloop: 3-6 m breed waterloop: breder dan 6 m</p> <p>a schutsluis b brug c vonder d koedam a grondduiker b stuw c duiker d sluis</p> <p>bodemgebruik</p> <p>a weide met sloten b bouwland met greppels c boomgaard d fruitkwekerij e boomkwekerij f weide met populieren g loofbos h naaldbos i gemengd bos j griend k heide l zand m dras en riet n heg en houtwal</p>	<p>overige symbolen</p> <p>a + b ● c ● d ● e ● f *</p> <p>a ↑ b ↑ c ↑ d ↑ a ↑ b ↑ c ↑ d ↑ a × b × c × d ×</p> <p>a ↑ b ↑ c ↑ a ↑ b ↑ c ↑</p> <p>a ↑ b ↑ c ↑</p> <p>a + b . c . d ●</p> <p>a ▲ b ● c ■</p> <p>— — -x-x-x-x- — — — —</p> <p>a kerk, moskee b toren, hoge koepel c kerk, moskee met toren d markant object e watertoren f vuurtoren</p> <p>a gemeentehuis b postkantoor c politiebureau d wegwijzer a kapel b kruis c viampijp d telescoop a windmolen b watermolen c windmolentje d windturbine</p> <p>a olijepompinstallatie b seinmaat c zendmast</p> <p>a hunebed b monument c poldergemaal</p> <p>a begraaftplaats b boom c paal d opslagtank</p> <p>a kampeerterein b sportcomplex c ziekenhuis</p> <p>— — schietbaan -x-x-x-x- afrastering — — hoogspanningsleiding met mast — — muur — — geluidswering</p>
---	--	--

Deze kaart is noordgericht		Schaal 1:500		
12345	Perceelnummer	Kadastrale gemeente	STEENBERGEN	
25	Huisnummer	Sectie	W	
—	Kadastrale grens	Perceel	2384	
—	Voorlopige grens			
—	Bebouwing			
—	Overige topografie			
<p>Voor een eensluitend uittreksel, Apeldoorn, 18 april 2012 De bewaarder van het kadaster en de openbare registers</p> <p>Aan dit uittreksel kunnen geen betrouwbare maten worden ontleend. De Dienst voor het kadaster en de openbare registers behoudt zich de intellectuele eigendomsrechten voor, waaronder het auteursrecht en het databankenrecht.</p>				

BIJLAGE 2

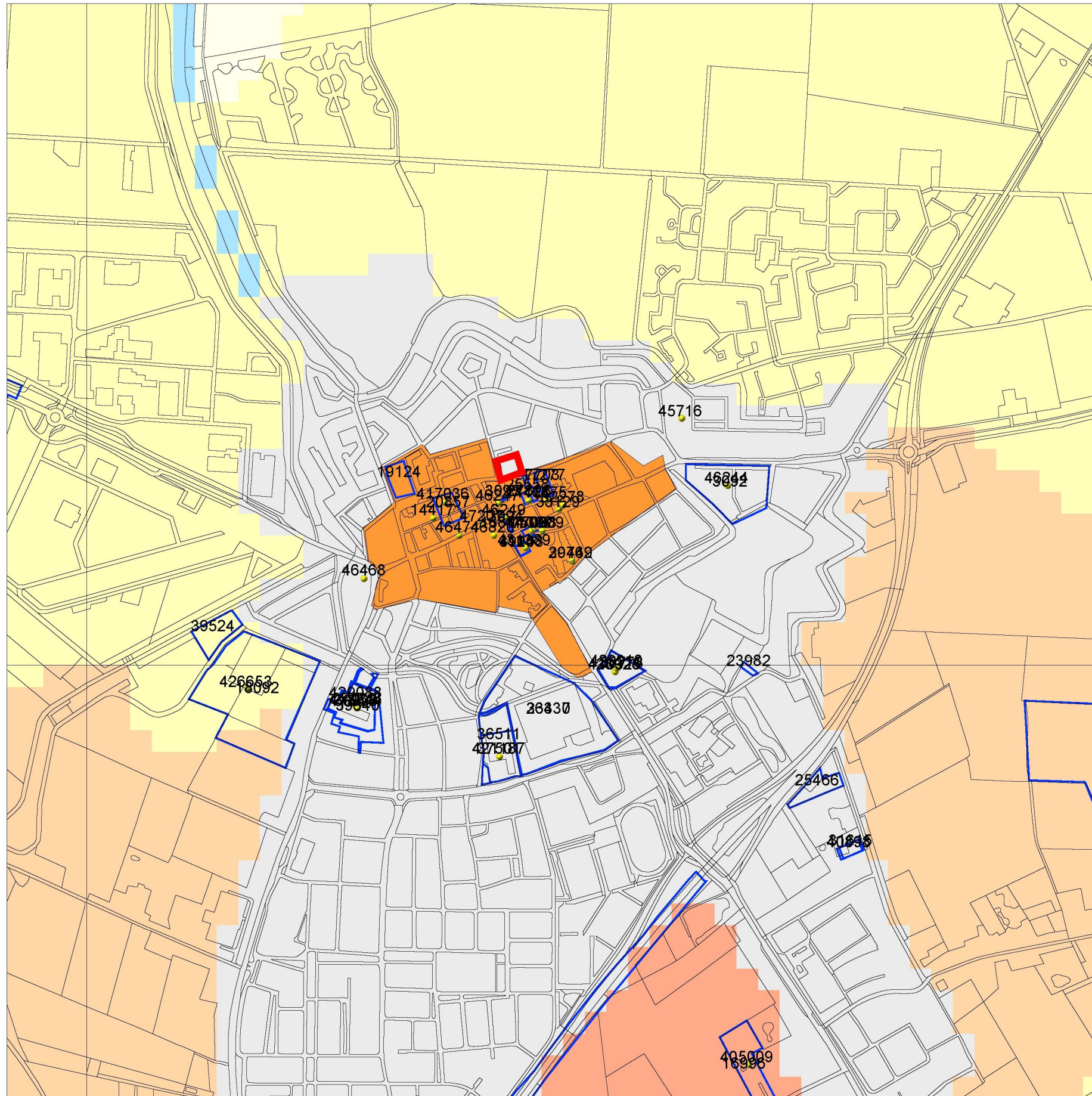
Overzicht IKAW, aanwezige onderzoeken, monumenten en waarnemingen

Overzicht IKAW

met onderzoeksmeldingen, monumenten en waarnemingen

16-04-2012

82342 / 401527

79816 / 399001

Legenda

TOP10 ((c)TDN)

WAARNEMINGEN

ONDERZOEKSMELDINGEN

MONUMENTEN

archeologische waarde

hoge archeologische waarde

zeer hoge archeologische waarde

zeer hoge arch waarde, beschermd

IKAW

zeer lage trefkans

lage trefkans

middelhoge trefkans

hoge trefkans

lage trefkans (water)

middelhoge trefkans (water)

hoge trefkans (water)

water

niet gekarteerd

0 500 m

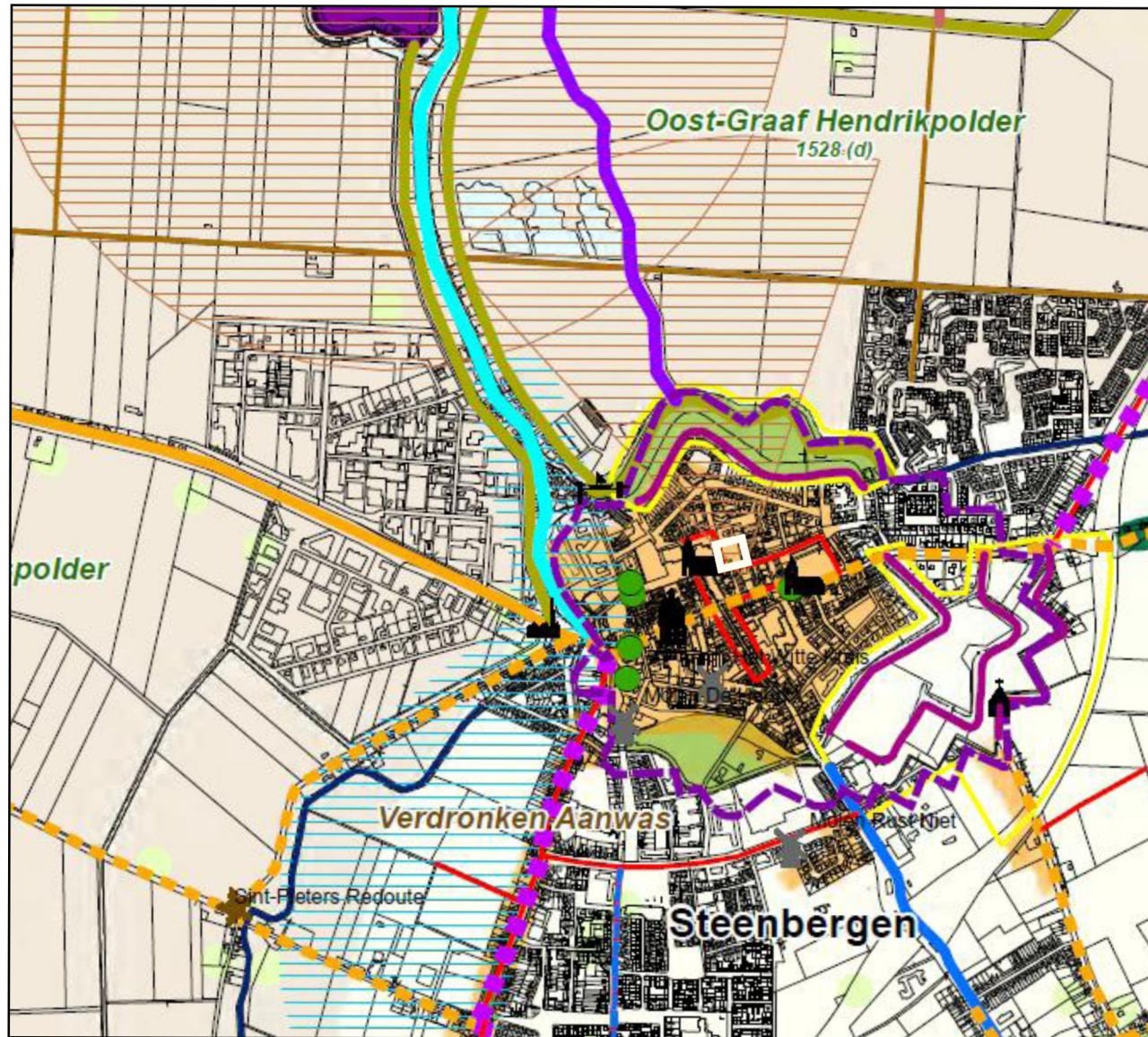

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

BIJLAGE 3

Overzicht gemeentelijke archeologische waarden- en
verwachtingenkaart

Historische bouwkunst

- kerk
- kapelwielkruis
- klooster
- bestuursgebouw
- windmolen
- gemaal
- sluis
- duiker

Historische stedenbouw

- rijksbeschermd stadsgezicht
- historisch gegroeide ruimtelijke structuur (zeer hoge waarde)
- historisch gegroeide ruimtelijke structuur (hoge waarde)
- historisch gegroeide ruimtelijke structuur (redelijk hoge waarde)
- planmatig opgezet dorp ("Flakkeese type")
- oude erven
- bebouwingsconcentratie (1830)
- merkteken Rijksdriehoekmeting
- landhuis
- locatie van verdwenen windmolens
- kasteel/omgracht huis
- locatie van verdwenen kasteel/omgracht huis
- relict WOI I
- relict Koude Oorlog
- locatie van hofstede
- locatie van landhuis
- restant hofstede
- locatie van verdwenen watermolens

Grenzen

- grenspaal
- grenssteen
- grenskei
- locatie van verdwenen kerk
- locatie van verdwenen klooster
- (restant) bevedere
- (restant) sterrenbos
- abdij
- sluiswachterswoning
- driekoppel

Militair erfgoed

- vesting
- vestingwerk
- (relict van) fort of werk Zuiderfrontier
- locatie van fort of werk Zuiderfrontier
- (relict van) fort of werk Linie van de Eendracht
- locatie van fort of werk Linie van de Eendracht
- (relict van) fort of werk Linie van Bergen op Zoom naar Steenbergen
- locatie van fort of werk Linie van Bergen op Zoom naar Steenbergen
- (relict van) fort of werk Linie van Mark en Dintel
- locatie van fort of werk Linie van Mark en Dintel
- inundatiegebied Zuiderfrontier

Historische geografie

- (gedeelte)lijk bedijkte gorzen
- voormalig veengebied
- beemden
- parkaanleg Pagnievaarbos
- polder
- landgoed
- kreekrastant
- restanten spaikom
- wiel - nog aanwezig
- wiel - nog herkenbaar in dijktracé
- turfhoofd

Wiel - nog herkenbaar in dijktracé

- turfhoofd
- hedentertijning
- vestingwerk
- sluisbronduin
- overganggebied tussen de hogere zandgronden en zeekleipolders
- bouwaland
- Volksabdij Onze Lieve Vrouw ter Duinen
- ven
- voormalige agrarische enclave
- plantage

Wiel - nog herkenbaar in dijktracé

- walkerende dijk of kade 1500-1600, nog bestaand
- walkerende dijk of kade 1500-1600, nog aanwezig als weg
- walkerende dijk of kade <1500, nog bestaand
- walkerende dijk of kade <1500, nog aanwezig als weg
- langweg
- padweg (overig)
- drift of steeg
- weg (overig)
- padweg (overig)
- toevoeging kasseiweg
- toevoeging oude hoofdroute
- toevoeging klinkerweg
- trambaan
- voormalige trambaan
- spoorweg
- restant spoordijk
- turfvaart
- turfvaart - tracé nog aanwezig als weg
- (relict) haven
- gedempte haven, nog in stedenbouwkundige structuur herkenbaar
- in perceleling herkenbare natuurlijke waterloop
- gegraven hoofdwaterloop
- relict
- (relict van) fort of werk Linie van Bergen op Zoom naar Steenbergen
- (relict) veedam/veerweg
- wal
- bos- of landpadweg
- grenswal
- holweg
- oprijlaan
- slutzandwal
- kuntpaalen
- juridische grenzen 1795

Historisch groen

- monumentale boom
- arboretum
- dijkbeplanting
- landgoed
- laanbeplanting
- gronden
- hofsels
- veeningbeplanting
- begraafplaats
- overige historische groenstructuur
- Seminarium Bovendonk

Historische zichtrelaties

- molenbuitendijk
- schootveld
- zichtelijke

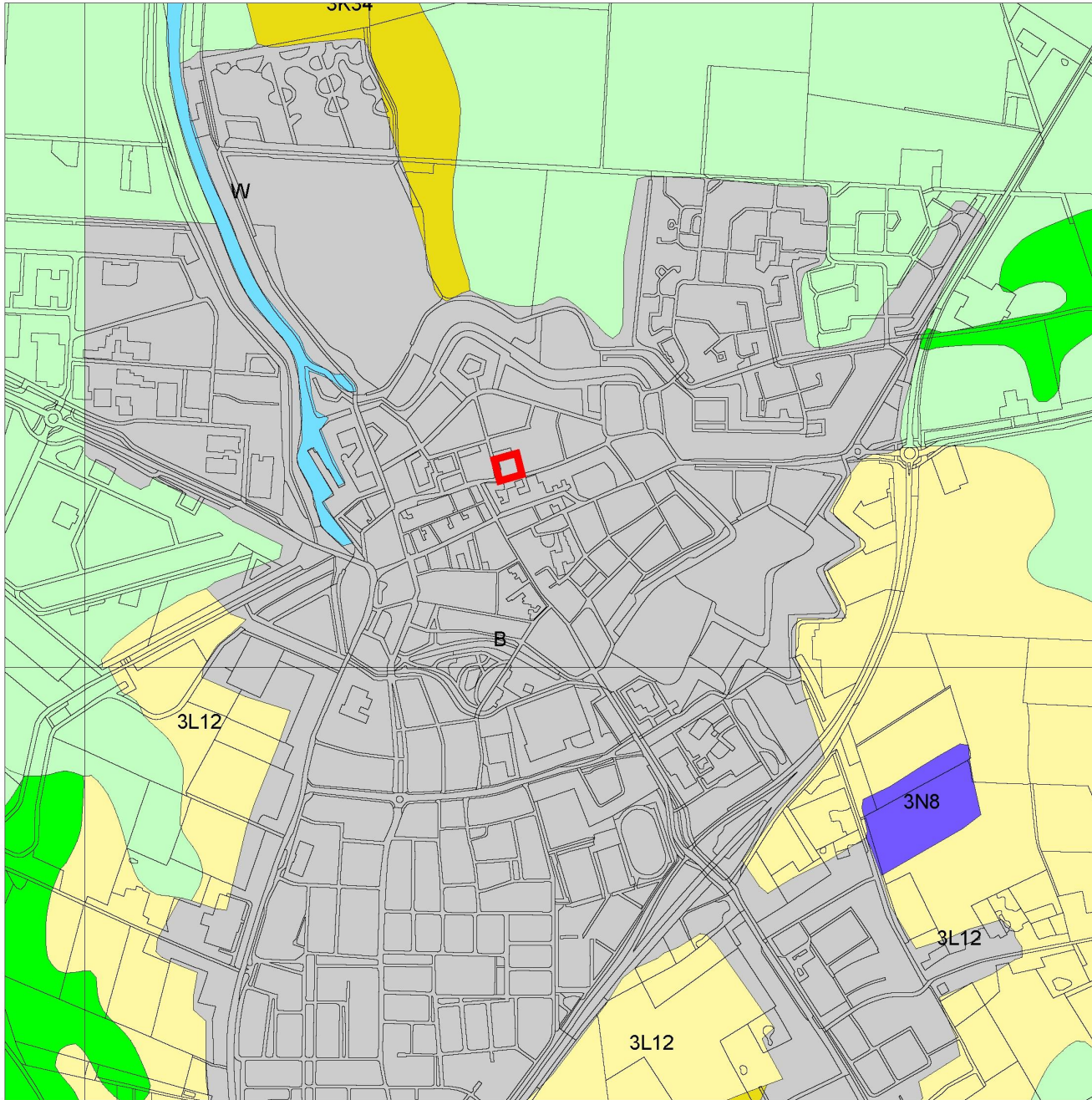
Overig

- gemeentegrenzen
- buitenwateren

BIJLAGE 4

Overzicht geomorfologische kaart

82342 / 401527

Legenda

- TOP10 ((c)TDN)
- GEOMORFOLOGIE ((c)Alterra)**
- Wanden
- Hoge heuvels en ruggen
- Terpen
- Hoge duinen
- Plateaus
- Terrassen
- Plateau-achtige vormen
- Waaivormige glooiingen
- Niet-waaivormige glooiingen
- Lage ruggen en heuvels
- Welvingen
- Vlakten
- Laagten
- Ondiepe dalen
- Matig diepe dalen
- Diepe dalen
- Water
- Bebouwing
- Overig (Dijken etc)

Archis2

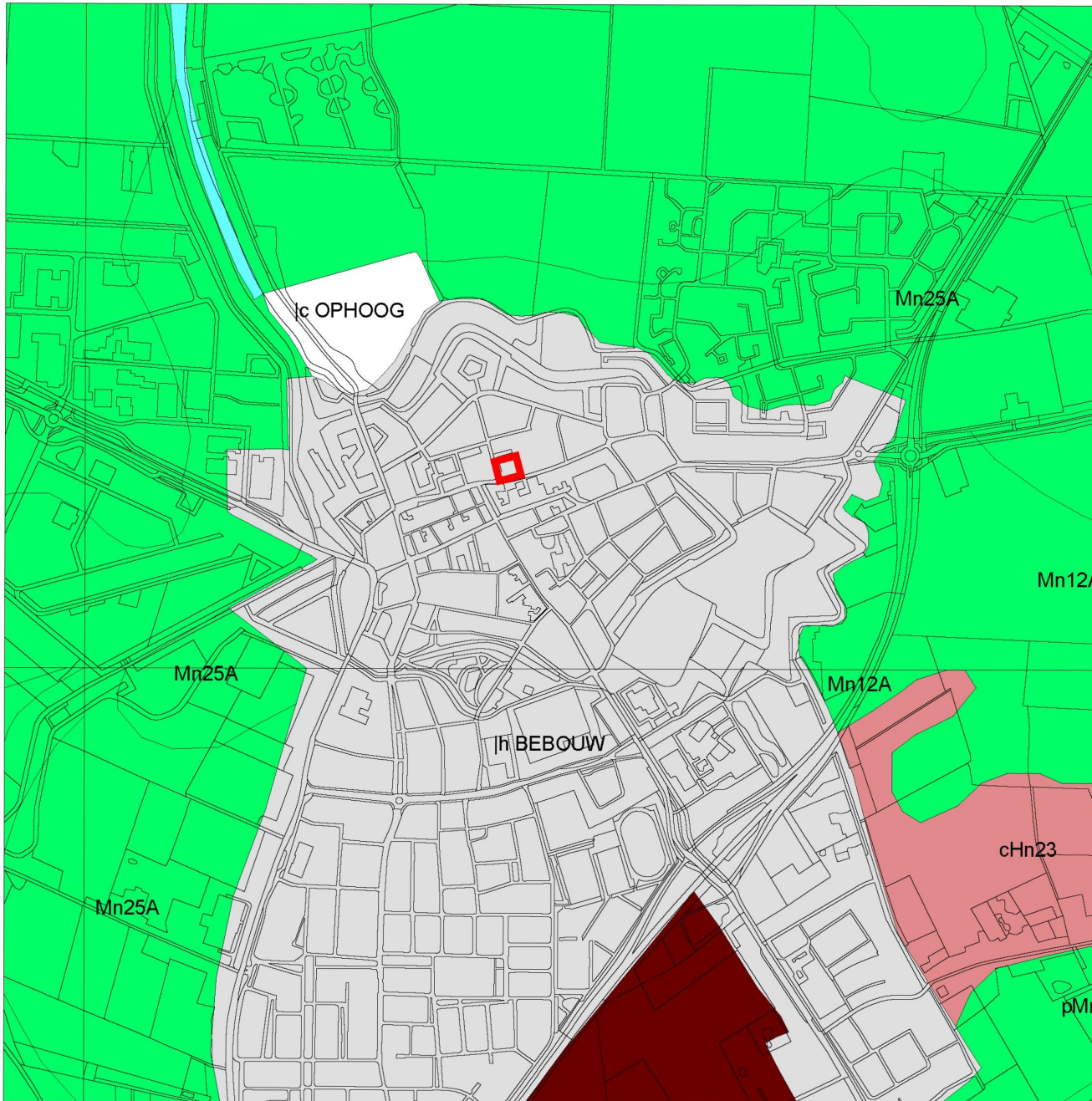
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

BIJLAGE 5

Overzicht bodemkaart

82342 / 401527

Legenda

- TOP10 ((c)TDN)
- BODEM ((c)Alterra)**
- Associaties
- Brikgronden
- Bebouwing
- Dijk, bovenlandstrook
- Dikke eerdgronden
- Fluviale afz ouder pleistoceen
- Groeve, gegraven, mijnstort
- Kalksteenverweringsgronden
- Oude rivierkleigronden
- Overige oude kleigronden
- Ondiepe keileemgronden
- Leemgronden
- Zeekleigronden
- Mariene afz ouder pleistoceen
- Niet-gerijpte minerale gronden
- Oude bewoningsplaatsen
- Rivierkleigronden
- Kalk lutumarme gronden
- Veengronden
- Moerige gronden
- Water, moeras
- Podzolgronden
- Kalkloze zandgronden
- Kalkhoudende zandgronden

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

BIJLAGE 6

Overzicht AHN

